PSALMUS LVII.

QUINQUAGESIMUS SEPTIMUS.

In finem.

1 Ne disperdas, David in tituli inscriptionem.

2 Si verè utique justitiam loquimini; recta judicate filii hominum.

3 Etenim in corde iniquitates operamini: in terra injustitias manus vestræ concinnant.

4 Alienati sunt peccatores à vulva, erraverunt ab utero: locuti sunt falsa.

5 Furor illis secundùm similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas.

6 Quæ non exaudiet vocem incantantium: & venefici incantantis sapienter.

7 Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum: molas leonum confringet Dominus.

8 Ad nihilum devenient tamquam aqua decurrens: intendit arcum suum donec infirmentur.

9 Sicut cera, quæ fluit, auferentur: super cecidit ignis, & non viderunt Solem.

10 Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum: sicut viventes, ac in ira absorbet eos.

11 Lætabitur justus, quum viderit vindictam: manus suas lavabit in sanguine peccatoris.

12 Et dicet homo; Si utique est fructus justo; utique est DEUS judicans eos in terra.

Titulus & Argumentum.

Vers. 1.) In finem. Ne disperdas, David in tituli inscriptionem.

DE titulo non est quid dicatur: quum totus jam sit in priore Psalmo declaratus. Qui de non corrumpendo titulo crucis exponunt, id toties monere dicunt, ut Cassiodorus, ut excusatio contradicentibus Judæis auferretur. Nysenus*, à Spiritu sancto hanc ait vocem, *ne disperdas* aut *corrumpas*, mirabiliter æpius iterari, ut denoret quanta sit laus longanimitatis, quantaque victoria illius, quæ sit præstantior virtute humana, & supra naturæ vires evecta. Exaggerat porro summam ingratitudinem Senlis, cum tanta benignitate atque beneficentia Davidis conferendo. Addit, quemadmodum qui notas illustriores in lapidibus insculpunt, in profundum incidunt characteres, stylo æpius formis inducto, sic ista repetitione in columna memoriæ nostræ, magnificum & divinam istam vocem altius insculpi, ut calamitatum tempore, & perturbationum, clare distinctèque legamus.

Argumentum est acris objurgatio iniquorum cum comminatione horrendæ vindictæ DEI: è contrario cum prædictione de præmiis justorum fructuque justitiæ. Occasionem psalmo dedit, quòd quum iterum licuisset Davidi Saulem, qui eum indicio sibi facto à Ziphæis persequebatur in deserto Ziph, interficere, ablata clam hasta ejus pocloque illius; & Abnero exprobraisset vociferando, negligentiam in Saule custodiendo: Saul verò cognita Davidis voce, benedixisset ei, ac innocentem pronuntiasset, se autem iluitie, atque injurie damnasset; nihil hominus non destiterit postea ipsum persequi: Saul cum suis & factis malis contraria dictis bonis veritque demonstrare: quum toties juraslet remissurum se inimicitiam, juramenta violaret. Extat in Regum libris* historia. Non est omnino idem quod prioris argumentum: sed quia valde simile affirmant idem esse Euthymius ac Nicephorus: Basilius etiam, vel Theodoretus, docent in genere hic agi de Saulis malitia, & mendacibus illius verbis.

A Hugo vult: dirigi Psalmum in Judæos, quum prius contra martyricidas, hæreticos, falsos fratres, antichristium, sit actum: moraliter in malos Judices & Prælatos. Glossa propriè ad illos accommodat, quos verbo solo Christus prostravit ad terram, quum ipsum quæreret *b*. Extendit Augustinus ad hypochrytas reprehensos à Christo *c*, & ad quemlibet, qui contra quam sentiat, dicatque, secundùm rationis dictamen, iniquis operibus præstare non vereatur. Placet notari hic etiam auctores mortis Christi Judæos: verùm sub typo dictæ narrationis, nec abhorret à maniluetudine Davidis, quod objicit Valentia, ut Abner, Doeg, & similium criminatorum suorum, ac Saulis ipsius interitum scribat, non tam optando, quam prædicendo & Deo gratias agendo, cujus voluntati hac etiam in re sese accommodat; dicens quoque *d*, *justum lætaturum quum viderit vindictam*.

Mirificè commendat Nysenus* hunc psalmum, anteferens priori & aliis quoque qui præcesserant: nec tam in eo adversariorum deviationem tractari, quàm abundantiam bonorum, quæ ex victoria consequitur, & non amplius querelas Davidem exponere de conculcantibus inimicis, aut misericordiam in subsidium ad vocari, sed altius evectum velut è specula quadam excelsa, B his qui infra in hujus humanæ vitæ vallibus degunt, reprehensionis modo intonare. Athanasius Marcellino ita scribit de isto Psalmo contra hypocritas, & eos qui de specie personaque magnifici videntur, *dic ad eorum confusionem quinquagesimum septimum Psalmum*.

Vers. 2.) Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.

UT Nysenum dixisse retuli, ἐκτεταμένως ἐμβοᾷ τοῦτον ἀνίγυρ ὑπερβεντεῖς *argentig; in morem clamat, & vociferatur hæc dicens*. Clamor autem ille ex admiratione, zelo, justitia, ira proficiscitur, & ex gravissima indignatione adversus fingentes justitiam, propterea quòd duplicitèr injustos. Fusa oratione Augustinus tractat hunc locum, docens principio illi à natura insito, cujus meminit Christus, ut *quæ sibi quisque fieri velit, faciat alteri*, quæ nolit, non faciat, re factoque omnes repugnare, qui quavis ratione lædant proximum, aut egentem non jubleuent, ut supperat facultas. De principio illo quod perplacuisse Severo Lampridius memorat egimus *g*, alibi.

Alloquitur David potissimùm eos, quibus rectè judicandi demandata provincia est, non solum jutis rationes cognoscendi, scribendi, loquendi; & qui in propria sua causa, cujus æquitatem probè noverant, ac præ se verbis etiam ferebant, contra omnes justitiæ leges agebant, ipsum persequendo ad mortem usque, non modò immeritum, sed tam bene de illis eorumque principe Saule meritum. Urget illos quoque qui deferebant cum apud Saulem, ut si vera loquantur, probent si possunt, se ipsosmet constituere judices, dummodo velint justa rectaque rectè ac justè judicare. Convenit hæc etiam acris reprehensio illis, qui alios docent, non se ipsos & *in quo judicant alios, condemnant se ipsos, eadem agentes quæ judicant h*.

Si verè utique justitiam loquimini.) Sic etiam Hieronymus. Videtur tamen interrogando reddi debuisse (num vere, an certè, an tevera) ita ut claudatur sequenti versu interrogatio. Primum Hebræum vocabulum אלמים *hoc unum*, notam interrogationis habet: participia etiam *i* & *s*, possent interrogativè sumi, ut iæpè aliàs *i*. Tunc verò in indicativo accipi deberet in lequenti membro verbo κρίνετε, & dici Latinè, *judicatis*, quod Hebraicè ponitur in futuro, sicut & istius membri verbum. Apollinarius expressit omnia utique ad finem sequentis versus cum interrogatione, sed ad sententiam parum ista referunt. Pro *utique*, & ὄντως ἄρα, vocem Hebream אלם *elem*, exponunt alii, *ò congregatio, seu manipule, seu multitudo*: vel uno tractu legendo, *an certe meutram justitiam loquimini*: videlicet *retinendo*, quæ dici deberent, aut quam vis dicantur, non *exequendo* ita ut indefensa jaceat justitia & oppressa. At præstat ctedere LXX. & Hieronymo, qui ut asseverantem particulam interpretantur, sicut & priorem אמנם *amnam*. Hilarius & Augustinus docent justitiæ ver...onem communem esse, sed æqui judicis studium, & consuetudinem pau-

Quod sibi fieri non vis ne faciat alteri, manu formatoris nostri vocatus in nostris cordibus scripsit. In flatu naturæ corruptæ, lumen rationis practicæ quale.

a lib. 5. de grat. & lib. arb. c. 21.
b 22. 26. 91. 118. conci. 2. d. 259. 9. 2. a. 2.
c 21. 28. 9. mitte, 6. 3. ad arg. contra 2. concil.

Judicium apud homines naturale per quod ab iniquis bona facile discernunt.

d Inst. de qua dispar. just. c. 22.
e 2. Instit. ca. 6. 2. 2. 25. 26.
f Eam in pulc. Prov. 8. Tres. 12. 5. & 15. 5. 20.
g Rom. 2. 15. Lact. 6. 20. 25. Isap. l. 2. in Ela. 66. 3.

Justitia tantum in labiorum non esse debet, sed etiam factorum, ratione naturali dictante.

h Matt. 7. 1.

Dupliciter injustus, qui justitiam fingit.

f Matt. 7. 12.

g Gell. 12. Senlis loci.

i Luc. 23. 21. c. 14. 5. c. 22. 49. Act. 2. 16. c. 23. 2. Rom. 3. 30. alib.

k Tres. 23. 51 Immobata Agellii locio.

Justitia semper communis, sed æqui judicis studium & consuetudo paucorum.

A Hoctamen non refert; quemadmodum neq; Caldeæ paraphrasis expositio à nostra discrepans: *num vera, quia filetis* (nempe אלם *ilem*, de quo dixi, legit) *justi in tempore contentionis, videtur vobis, quòd justitiam loquimini? in rectitudine judicate filios hominum*. Hoc pacto expostularet David cum illis qui quamvis elsent justi, tamen liberè loqui non auderent pro innocentia ipsius apud Saulem, quando injustè acculabatur. Ad rectè judicandum requirit hoc loco Hugo & Dionysius in magistratu, ut quòd præcipit, faciat: ordinem juris non prætermittat: veritatem causæ investiget: non accipiat personam: non cedat favori aut clamori multorum: non declinet propter timorem à rectitudine judicii: non plus debito compatiatur: non accipiat munera, non admittat preces in præjudicium alterius partis. Caveat ignorantiam, negligentiam, amorem vitiosum, odium, timorem, invidiam, moram, munera, personarum acceptionem. Docet præterea Hugo debere quemlibet hominem rectè judicare de fide, mundo, diabolo, seipso, Deo, die, tempore, lite, morte, mortuo. Illustrat omnia Scripturæ locis. Sufficit rem indicasse. In Constitutionibus porrò Caroli Magni citatis citatur hic locus, ut quibus data est potestas judicandi, rectè judicent: & asseruntur aliquæ allatarum jam conditionum.

Ad rectè judicandi quæ requiuntur.

Hugonis recta documenta de judiciis hominum.

Locus psalmi citatus in constitutionibus Caroli Magni.

Vers. 3.) Etenim in corde iniquitates operamini: in terra injustitias manus vestræ concinnant.

NIhil istos minùs facere dicit, quàm ut loquantur justitiam, aut certè, ut sermonibus veris ptolatis generaliter de justitia consentiant eorum sententiæ ac facta, quum ad rem & causam particulatem venitur. Nam omnis, inquit, cogitatio vestra intenta est quemadmodum iniquitates variasque designetis nocendi varias: tùm verò maximè laboratis ut operè ipso foras prodeat meditata malitia, sed tam aptè, compositè, artificiosè, concinnè, affabrè, more opificis manu fabricantis quidpiam subtilissimè, ut videri velitis sapientissimi atque prudentissimi quasi architecti justitiæ. Non potest, quod antè dixi, bona loqui malus, & *ex abundantia cordis os loquitur*; de malo thesauro proferri bona nequeunt, nec potest arbor mala bonos fructus facere: nimirum hæc quatenus talia sunt, ejusmodi etiam producunt effecta.

Sensus loci.

In Judæos locus optime quadrat *l Deut. 27. 12.* *m Matt. 2. 6.* *n Jo. 11. 50.*

Quadrant hæc & priora optimè in Judæos qui pro pertia quam habebant scripturarum, & docendi officio, nonnulla interdum verè de Christo proferebant, juxta promissum Dei *l*, ut naici debuisse in Bethleem *m*, expedire *unum mori pro populo n*; aut præterea convicti doctrina, vita, miraculis ejusdem, ac testimoniis Magorum, Joannis Batellitum, infantum, fatebantur aliquando id quod erat; nihilominus mortem sæpenumero intentarunt: & mortis causas crebrò captarunt, confictis criminibus, testibusq; Hereticos licet eadem expostulatione premere, qui venditant Evangelium purum ac purum verbum, reformatam Ecclesiam: cum contraria tamen prorsus factis exprimant, neque quod Christus imperat *o*, & Paulus *p*, doctoribus legitimis ac *propositis obedire atque subjacere*, etiamsi fortè hi ipsi, quod illi causantur, *quæ dicunt* docentque, *non faciant* *q*.

In Hæreticos.

o Matt. 23. 2.
p Heb. 13. 17.

Etenim.) Non reddit semper causam hæc particula, sed ponitur ad amplificandum, ut sit idem quod *etiam quin potius, at enim, immò*. Id quidem valet אך *aph*, quod hic habetur, sed Apollinarius nullam rationem habet dictionum καὶ γάρ: quasi tantùm expletivarum: nec enim ea reddit.

q Matt. 23. 3.

In corde iniquitates operamini.) Hebræum verbum est futuri temporis תפעלון *tefhbalun*; quod tempus pro imperativo poni solere dixi, & hoc etiam potest esse Latinum *operamini*, & Græcum, ἐργάζεσθε: tunc erit ironica oratio, innuens inveteratam obstinatamq; iniquitatem, quasi dicat, pergite porro machinati iniqua, qui videri vultis loquendo justa, justi esse. *Operari in corde iniquitatem*, est cogitare de ratione illam operandi, & velle operari, eo modo quo sæpius antea vidimus meditationem tributam linguæ, ori, labiis: aut, ut hæc loqui dicantur in corde, quia res prius meditatas loquan-

Operari in corde iniquitatem, quid sit.

Τίγαρα ἀγροῖοι οὐ ἰυς ἀληθῶς λάλη-
τε. δίκαια ὑμεῖς μὲν ἐδίκατε ταῦτα;
An utique verè sanctos loquimini sermones,
Et jus æquum mortalium dirigitis filii?

quantur. Senes libidinosi pleni erant iniqua cogitatione contra Susannam *a*: & sunt *qui operantur malum in cubilibus, ut in luce matutina faciant illud, quia contra Deum est manus eorum b*.

a Dan. 13.28 b Mich. 2.1.

Hinc Hilarius interna cordis colligit peccata, & verba caussa solo conceptum corde adulterium, jam crimen esse *c*, ac Deum *secreta hominum judicare* d, voluntates hominum in ipsis exordiis contueri. Gregorius *e*, autem infert esse nimis difficile ab illicita cogitatione cor tergere, facile opera perversa vitare: *quod quid vis, & non potes*, ait Augustinus, *factum Deus computat*.

Interna cordis peccata, crimen esse. c Mat. 5.28 d Rom. 2.16. e 4. moral. c. 7. vel 17. Quod vis, & non potes, factum Deus computat.

In terra.) Has voces passim alligant prioribus, *in corde iniquitates operamini in terra*: nec non quem proximè etiam Gregorius. Explicat Ayguanus Christum *terram* esse, cum eodem *f*, dum verba Job *g* de Christo accipit: *Terra data est in manus impii*, quia diabolus Christi mentem corrumpere tentando per se quum nequiverit *h*, per suos satellites carnem ejus ad triduum permissus extinxit.

Terra hic de Christo explicata. f 9. moral. c. 15. vel 21. g c. 9. 24. h Matth. 4. 1. & seq.

Ruffinus & alii declarant, *in corde operari iniquitates in terra*, illos qui terrenis inhærent, quorumque cor affigitur terræ, atque hinc iniquitates in corde generari: ut in Judæis, quod Hugo notat, quando veriti amittere locum, & gentem, collegerunt concilium contra Jesum *i*. Simplicior interpretatio, ut dicatur talia moliri & agitare animo in terra, idest, habitatores terræ, quippe sunt antea nominari, *filii hominum*: aut qui principem tenent in terra locum, valentque auctoritate vel favore apud terræ & provinciæ dominum; simul de hac ferè dumtaxat solliciti terra, nihil parumve de cælo cogitantes, ac de illo, qui *habitans in cælis irridebit eos, & omnium Dominus subsannabit eos k*, mittetque sperantibus in se, *de cælo*, l ut liberet ipsos. Quòd si referantur duæ dictiones, *in terra*, ad sequentes, *injustitias manus vestræ concinnant*, quo pacto emendatiora Biblia dispungunt, ut sit antithesis inter *cor terramque*, sensus erit, quem tradunt Euthymius, atque Nicephorus, & innuit Hugo (placetque Bredembachio) licet ut moralem, dum ajunt in terra impios mala operari, postea in inferno, quamvis animorum pravitas non cesset, de futuram facultatem exequendi. Vel *concinnare injustitias in terra*, est palam, apertè, apud omnes, non ampliùs in solo corde. Insinuat hoc Genebrardus & Cajetanus.

In corde operari iniquitates in terra qui dicantur. i Jo. 11. 47. Simplicior interpretatio. k Ps. 2. 4. l Ps. 56. 4. Alius sensus. Concinnare injustitias in terra, quid sit.

Injustitias manus vestræ concinnant. Psalteria alia duo & Augustinus; pro primo vocabulo habent, *iniquitates*. Hilarius & Cassiodorus, *iniquitatem*: Arnobius, *injustitiam*: pro ultimo Hilarius; *complectuntur*. Augustinus, *connectunt*. Græcè habetur, ἀδικίαν αἱ χεῖρες ὑμῶν συμπλέκουσι. Est etiam Hebræum nomen primum in singulari numero: totaque sententia hoc modo: חמס ידיכם תפלסון *chamas iideshem thephallesun*. Vertit Hieronymus, *iniquitates manuum vestrarum appendite* (quod corruptè legitur, *apprehendite*, apud Trevetum) vel, ut Victorius in editione Hieronymiana recitat, *iniquitates manus vestræ appendunt*. Alii, *violentiam* vel *calumniam manum vestrarum appenditis*, seu *æquilibratis*: vel, *ad rapinam manus vestræ extenduntur*. Significat nomen חמס *chamas* omnia dicta & omnem vim apertam, ac injuriam quæ in aperto fiat, denique tyrannidem: verbum autem תפלסון *thephallesun*, *ponderare, librare, dirigere ad regulam*, quam regulam vocant פלס *peles* aut *linguam bilancium*, aut *flateram, bilancesque*. Appendere, librare, ponderare injustitiam, injuriam, violentiam, & similia, est velle videri agere in pondere & æquitate, id quod per vim & iniquè fiat, quasi adversarii Davidis, asseclæ Saulis, & ab hoc judices constituti, dicerent: Davidem esse perduellem, contumacem adversus Regem turbatorem quietis publicæ. Præterea ut placet Cajetano, appensio ista denotat, si legamus interrogando. *Etiam iniquitatem manuum vestrarum appendetis?* inquisitissimum esse, ut denuo ipsum sui hostes persequantur, si veluti ex una parte conjicere in unam lanceam velint, quo pacto quum potuerit Saulem occidere noluerit, isque innocentiam ipsius fateri compulsus fuerit; in alteram verò, quam contra illum novam persecutionem moliendi caussam habere possint, jam de iniquitate tam apertè ac publicè convicti. Rectè LXX. sensum expresserunt verbo συμπλέκουσι: quod valet *aptè simul nectere*, velutique cum justitia injustitiam adeo concinne permiscere, ita ut videantur cohærere, ut fit in resti ac fune contexto. Augustinus legens, *connectunt*; explicat de peccato, quod cum alio peccato sit connexum colligatumque, ac efficiat vincula, funes, criniculos, qui fiant in torquendo. Citat ex aliis locis, *dirupisti vincula mea* m: *criniculis peccatorum suorum* unusquisque *constringitur* n: *væ, his qui trahunt peccata sua* sicut vestem longam o: *ligate* p, *illi manus & pedes, & projicite illum in tenebras exteriores*. Concludit postremò: Nolite ergo connectere iniquitatem, quia vobis ad alligaturam adhibebitur quidquid connectitis. Sed ineptè aliqui *q* dissolventes nomen; *injustitias*, in duas, voces, *in justitias*, declarant, qui peccata peccatis addunt, ex iis conficiunt quasi cumulum pro divinis justitiis in die judicii; quod ait Paulus *r*, esse *thesaurizare sibi iram in die iræ*.

Appendere ponderare injustitiam, quid sit. m Ps. 115.17 secundum Hebræos. n Pro. 5.22. o Es. 5. 18. p Mat. 22. 13. Inepta divisio. q Petrus Vega in Ps. 6 Pœn. ver. 3. discursu 4. r Rom. 2. 5.

Concinnandi verbum præter complexionem plurium peccatorum importat quoddam quasi artificium quo utuntur hypocrytæ; sicut per *appendendi* verbum fraudes mercatoribus usitatæ insinuantur. Indicatur item non unius tantùm, sed plurium concors iniquitas: ut notat Haimo: vel ut Pampolitanus: veluti colligatio peccatorum, tamquam lignorum sive fasciculorum ad comburendum *s*. Bruno Carthusianus utens exemplo concinnentium concorditerque canentium, videtur legisse, *concinnunt*, non autem *concinnant*: aut certè ludere voluit in similitudine verborum. *Apponunt* improbiores *iniquitatem super iniquitatem, non intrantes in justitiam Dei* t: *& sordidi sordescunt adhuc* u: & quamvis *quum in profundum peccatorum venerint, contemnant* x, nihilominus excusant *excusationes in peccatis* y, seseque *transfigurant in angelo lucis* z *filiosve* a, ut faciliùs aliis imponant, & quod cupiunt, assequantur. *Concinnatores caussarum* Jurisconsulti *b* nominant eos, ut Alexander *c*, ab Alexandro scribit, qui novas lites simulatis captionibus & cavillis improbis in longum ducere moliuntur, quum sibi agere non licet; quia *concinnare* dicitur qui rem effictis mendaciis omnibus lenociniis perpolit. Festus *cinnum* docet esse commixtionem, & *concinnare* aptè componere. In psalmo 49. *d*, *lingua concinnare* dicitur *dolos*, eodem Græco verbo, συμπλέκειν; sed Hebræo alio תצמיד *bitsmid*, lege ibi annotata. Possunt porro concinnatores illi appellari etiam *vitilitigatores*, ex vitiis & ligatoribus composito vocabulo *e*, nec non συκοφάντας, & *caussarum redemptores* f: *manibus* autem hic dicentur *concinnare*, qui muneribus corrupti hoc factitant, & judiciis corrumpendis aliisve maleficiis ejuscemodi suscipiendis, operam suam locant. Hæreticos affectantes orationis concinnitatem & χρηστολογίαν καὶ εὐλογίαν, de quibus Paulus *g*, huc revocare licet, ut seducant corda innocentium.

Concinnandi & appendendi verba quid importent. s Matt. 13. 40. t Ps. 68. 28. u Apoc. ult. 11. x Pro. 18. 3. y Ps. 140. 4. z 2. Cor. 11. 14. a Rom. 13. 12. Concinnatores caussarum qui dicantur. b l. ne quisquam §. circa advocatos D. de offic. proc. Concinnare cinnus quid sit. Lingua concinnare dolos, phrasis. c l. 4. c. 15. d vers. 19. e Plin. pr. hist. ex Catone. Manibus concinnare, quid item. f l. ut quisquam sup. & Bud. comment. ling. Græca pag 80. Hæreticis accommodatio. g Rom. 16.18

Vers. 4.) Alienati sunt peccatores a vulva; erraverunt ab utero; locuti sunt falsa.

Sensus loci.

NE quis miretur quòd tales concinnatores malorum improbissimos, nilque aliud molientes & cogitantes esse dixerit, docet, ab ipsamet infantia, utque primùm prodierunt in lucem, atque ex materno utero, semper à ratione à virtute, à vero, à Deo alienatos fuisse, ac jugiter continenterque in pejus postea profecisse, nec alium ferè quàm falsum & mendacem, fraudulentum, iniquum, perniciosum sermonem protulisse, aliis nocendi artem, verbo, reque, non cum lacte tantùm suxisse & ab incunabulis, verùm etiam ab ipsis visceribus maternis, propter ingenitam proclivitatem ad malum; & quia prævidit jam inde, immo & ante omnem æternitatem, Deus, improba futura istorum opera. Sic Græci omnes, confirmantes exemplis tùm Pharaonis, tùm Jeremiæ; quos Dei præscientia non tales fecit, illum malum, hunc bonum: sed quod futurum erat Deus præscivit. Consentiunt Latini post Hilarium Augustinusque. Simile in Esau exemplum dat & in Jacob *h*, quamvis applicant in genere ad quoscumque peccatores, tum verò ad Hæreticos qui à vulva uteroque alienentur ac errent Ecclesiæ, in qua sola veritas est, extra quam qui sunt, loquuntur falsa. Quod item Euthymius insinuat. Alii etiam de Judæis accipiunt, ut Ruffinus & Philo Carpathius *a*, aberrantibus à lege atque à scriptura, & à fide Christi, & ab exemplo moribusque Abraham & Saræ, ut ait Arnobius & Hugo, præterea in Genesin *b* Glossa Interlinearis, Eucherius, Rupertus, sub typo Esau. Eodem referri potest quod scribit Augustinus *c*, Judæos errasse à ventre, idest, à lege, quæ à Christo gravida erat; ideoque Joannem jam inde ab utero matris prophetavisse ac testimonium perhibuisse de lumine.

Deus quod futurum est præscit, & tales aut tales præscientia nos non facit. h Gen. 25.25. Malach. 1.2. Rom. 9.13. Loci applicatio.

a in Cant. b c. 25. c serm. 20. de Sanct.

Distinguunt aliqui, ut Beda, alienatos ab utero, qui noluerunt concipi & includi Ecclesiæ utero; errantes à vulva, qui veluti abortivi latera matris Ecclesiæ graviter errore suo concutiendo exierunt. Sunt etiam qui de originali peccato accipiant, *alienationem ab utero; errorem à vulva*, de peccatis post Baptismum. Sic Pampolitanus & Trevetus: Nyssenus *d* de originali. Bruno Carthusianus *alienatos* ait *ab utero & errasse à vulva*, qui noluerunt credere Christo, quia hominem videntes in utero valvaque conceptum, aliorum hominum putabant more, ac proinde non credebant Deum esse. Rursus Hugo utrumque ad Prælatos malos accomodat, qui quum adhuc essent tamquam infantes, alienati erant errabantque; sed hypocritæ erant, vel quoniam ab utero patientiæ Christi, cujus Vicarii sunt, vulvaque misericordiæ, alieniores sunt. *Item errorem ab utero*, vult esse peccatum gulæ, ut sit Deus venter contra naturam: alienationem à vulva aut quamlibet fornicationem. Vel esse peccata quæ quis discit à parentibus ac imitatur, ut quinquennis, de quo Gregorius in Dialogis *e*. Georgius Venetus *f* prædicatorem dicit *alienari à vulva*, qui pietatem significat, qui lucrum quærit pompamve, non amorem Dei proximique: *errare ab utero*, qui aliunde sumit quæ prædicet, quàm ab utero matris Ecclesiæ, id est, à sacris libris, & Sanctorum sententiis. Non obest expositioni de originali peccato, ut objicit Jansenius, quod in utero contrahatur. Nam *ab utero* idem potest esse quod jam inde ex quo formatus est in utero.

Distinctio alienatorum ab utero, & errantium à vulva. d tract. 2. in Ps. c. 15. Ad Prælatos malos accomodatio. Prædicator alienari à vulva, errare ab utero qui dicatur. e l. 4. dialo. c. 18. f in probl. script. tom. 3 in 417.

Sed ad litteram, licet hunc locum præter id quod initio dixi, interpretari ex communi usu loquendi per exaggerationem, quum pessimum quemque veluti à natura talem factum videri affirmamus, & quasi *naturalem* ut Sapiens *g* loquitur, *malitiam* ejus, & *transgressorem ab utero* vocari *h*, non ob vitiosam tantum naturæ pronitatem ex crasi constitutioneque corporis: meritoque cum bestiis comparandam, quarum subditur hìc mox comparatio. Aliter adhuc litterali sensu declarat non improbabiliter sanè Agellius, ut significet David pati se persecutionem ab illis ipsis qui ex eodem veluti utero prodierant, & consanguinei, cognati, contribules erant, quales Ziphæi, & in Saulis aula non pauci, qui animo voluntateque abalienati ac degenerantes à naturali conditione & affectu, falsos de ipso spargerent apud Saulem sermones rumoresque. Hos psalmo 53. *i*, & 17. *k*, jam *alienos* appellaverat. Vitandi porro Genethliaci, quibus addicti nimis Judæi, ut Rabbi Salomon apud Lyranum, hunc explicant locum, ita, ut nonnullos hìc putent significari ab ipsa conceptione & nativitate secundùm fatalem naturalemve quamdam necessitatem ad vitia destinatos. Cavendus Origenes *l* quum animas existentes ante corpora, prius peccavisse sentit, ac propterea immissas in corpora. Nec est verum stare secundùm litteram non posse, ut ipse contendit *m*, quod hìc dicitur *alienatos à vulva, & errantes ab utero locutos falsa*, quasi parvuli peccatores (quam difficultatem vidit etiam Hieronymus *n*) statim ut de vulva ejecti sunt, mendacium loquantur. Non loqui intelliguntur quo tempore loqui possunt, sed ideo quia ab utero contraxerunt proclivitatem ad mentiendum, sicut & ad alia peccata perpetrandum. Idem verò Hieronymus *o*, abutentibus hoc & similibus locis, ad probandum, natura hominum per se diversas: eorum qui salvantur, bonam; qui pereunt, malam, respondet id quod jam dictum est, oriri diversitatem ex præsentia Dei, ut quem scit justum futurum prius diligat quàm oriatur (etsi revera dilectionis & electionis caussa prima non sint justitiæ opera ejus, sed beneplacitum voluntatis Dei) & quem peccatorem oderit (reprobationis caussa sint mala opera & peccatum) antequam peccet.

Litteralis interpretatio. g Sap. 12.10. h Es. 48. 4. Agellii non improbabilis expositio. i vers. 1. k vers. 46. Cautio adhibenda in lectione hujus loci. Judæi nimis addicti Genethliacis. Item circa Origenem, hoc loco. l Periarchon & innuit illum Hier. in c. 3. ad Gal. m Hom. 1. in num. n in c. 8. Eccles. & in c. 1. ad Galat. Abutentes hoc loco ad probandum naturas hominum per se diversas: eorum qui salvantur, bonam; qui pereunt malam, Responsio iis facta. o in c. 1. ep. ad Galat.

Alienati sunt peccatores à vulva, erraverunt ab utero.) Nyssenus *p*, appellat *lamentationis* vocem, qua deploret David peccatores, qui aberraverint à matrice benignitatis ac bonitatis Dei, a quo facti eramus, *ad imaginem & similitudinem ipsius q*: *finxerat*, seu fingere volebat, *sigillatim corda nostra* r, *nutrire ac exaltare* tamquam *filios* s. Sic autem inducit cum interrogatione Davidem loquentem; *quomodo alienati sunt peccatores à vulva?* &c. non ita legit, sed ita fingit Prophetam loqui. Videntur synonyma hìc esse vulva uterusque, quamvis Plinius *t*, uterum velit esse in mulieribus nostris, vulvam in brutorum fœminis: quasi videlicet dicas *bulgam* (etsi malunt alii tamquam *vulvam* à volvendo, quod & fœtus involvatur) quam de mulieribus quoque usurpant *u*: & idem Plinius *x*, asinæ tribuit uterum. Idem censendum de μήτρα & γαστήρ; atque de רחם *rechem* & בטן *beten*, synonymicè nimirum accipi, etiamsi discrimen aliquod propriè existat, ut sit uterus γαστήρ, בטן *beten*, pars amplior & viro etiam communis, quem dicimus etiam, *ventrem*.

p in Ps. q Gen. 1. 26. r Ps. 32. 15. s Es. 1. 2. Vulva & uterus synonyma interdum distincta. t lib. 11. c. 37 Vulva in brutorum fœmininis. u Luci l. 21. Satyr. Uterus asinæ attributus. x lib. 8. c. 43.

Alienatos à vulva possumus, præter illa quæ diximus, intelligere quodammodo insanos, amentes, furiosos. Nam statim additur, *furor illis secundum similitudinem serpentis*, &c. Exemplis auctorum Latinorum Roa *y* noster demostrat Latini vocabuli acceptionem istam. Julius *z* Firmicus unà conjungit *alienos, delirios, cardiacos, phreneticos*. Eodem sensu sumi *vitis aliena* a potest: & *alienatio*, quam *operantibus iniquitatem* b, Job esse scribit; & *alieni*: non solùm ex psalmo 17. *c*, & 53. *d*, de quibus paullo antè monui, sed ex 18. *e*, etiam, ubi orat David, ut *ab alienis* parcat Deus, idest, ut ibi exposuimus, à perversis & sævis, qui furenter & alieno à ceteris more, plusque quàm soleant alii, sæviunt, quasi abalienata mente & afferata. Postremò *alienatio à vulva errorque ab utero*, juxta eos quos prius dixi modos, præsertim de innata propensione ad malum, illustrari adhuc potest verbis illis; *Videns Deus* f, *quod cuncta cogitatio cordis (hominum) intenta esset ad malum omni tempore*: præterea *g*; quod *sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua*. Pravam hæc ultima indicant inclinationem, *pravum*, cum Jeremia *h*, *cor hominis*, incumbentis in malum: primaetiam, actum, factumque, ut quæ dicta vidimus psalmo 5. *i*, & 13. *k* hominum plurimorum plurimùm ac ferè semper mala cogitantium, dicentium, facientium; quam vis tamen deberent possentque abstinere. E contrario ajebat Job *l*, *Ex utero matris crevisse secum miserationem, & de utero matris egressam secum. Magnum beneficium sortiri animam* m *bonam principium virtutis indoles bona* n: *electis quum foris ætas corporis; intus, si dici liceat, crescit ætas virtutis* o: *portantur ab utero Dei, gestantur ab ejus vulva* p; *ex utero recordatur Deus nominis* q, eorum; *segregat* r, aliquando *sanctificare* s: *projiciuntur inde in eum* t: *indidem protector ipsorum est* u. Dedecet degenerare à tali vulvam uteroque, nec *attendere unde excisi simus* x; oportet adeo nobilis ac benignæ matris rationem habere, quæ cum dolore peperit, sollicitè educavit: gemit in suorum jactura: deseritur a multis filiis: exaggerantur hæc à Philippo Greveo *y*. Tandem huic formulæ parœmiali similes apud Latinos illæ, *a cunabilis, a teneris, a unguiculis*; *cum nutricis lacte*. Apud Græcos, ἐξ ἁπαλῶν. *Errare* etiam *ab utero* dicaretur aliter *naturalem* esse *malitiam* z, ut dixi, quod Seneca *A* dixit,

ne mali fiant, times? ---- Nascuntur.

Alienati à vulva, qui etiam intelligi possint. y l. 1. sing. c. 12. z lib. 3. c. 6. Vitis aliena, alieni qui in S. Scriptura. a Jerem. 2. 21 b c. 31. 5. c vers. 46. d vers. 5. e vers. 14. f Gen. 6. 5. g c. 8. 21. h c. 17. 9. i vers. 10. K vers. 3. l c. 31. 18. m Sap. 8. 19. n Plutarch. de Homero. o Greg. 21. mor. c. 12. & 13. p Es. 46. 3. q Es. 49. 1. r Gal. 1. 15. A vulva & utero Domini, quæ nos portarunt, & gestarunt, degenerare dedecet. s Jer. 1. 5. t Ps. 21. 11. u Ps. 70. 6. x Es. 51. 1. y serm. 116. z Sap. 12. 10. A in Thyeste.

Locuti sunt falsa.) Hieronymus, *loquentes mendacium*: sicut & Symmachus juxta participium Hebræum דברו *doverè*, οἱ λαλοῦντες ψευδῆ, non falsa tantùm, sed locuti sunt mendacium; quia contra mentem. Nam etiamsi foris verba loquerentur, ut initio psalmi dictum est, attamen non verè, & ex animo, quoniam non rectè judicabant, nec facta orationi respondebat. Quem nunc laudabant Christum Judæi, postea vituperabant, & falsis criminibus damnabant, gloriantes patre Abraham *b*, non attendebant ad eum *c*; nec quod ille, faciebant *d*. *Filii alieni mentiuntur Deo e*, & reluctante conscientia, rationisque dictamine peccando mendaces sunt; hocque pacto quivis peccator non tantum ignorans, & imprudens, sed *mendax* etiam dici potest,

b Matt. 3. 9. c Es. 51. 2. d Joan. 8. 39. e Ps. 17. 84.

ac ex

a Joan. 8.44. b ibid. c Gen. 3. 4. & 5. d c. 1. 4. e Jer. 5. 12. f Os. 7. 13. g Es. 1. 4.

ac *ex patre diabolo* a; qui *mendacii pater* b, est, & exorsus à mendacio parentes primos fefellit c. Gentem peccatricem Esaias d, appellat *filios alienos*. Negat peccator Dominum, dicitque, *non est ipse* e: *contra eum qui redemit, loquitur mendacia* f: *derelinquit & blasphemat, & abalienatur retrorsum* g.

Vers. 5.) Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas.

Vers. 6.) Quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.

Sensus loci.

A Deo insita velutique in alteram versa naturam & implacabilis hostium meorum malitia, & sævitia est, ut nihil à feris distare videantur: tanta in me ardet ira, tam est venenatus ac lethifer illorum furor, quàm est serpentis, & quidem in eo genere nocentissimi crudelissimique. Nam quemadmodum serpens, insensus à natura homini h, non deponit iram, nisi postquam effuderit venenum: & aspis naturali quadam solertia surditatem procurat aure altera terra affixa, caudaq; in alteram inserta, quum præsentiscit eos adesse, qui excantando efficere velint, ut ponat venenum, & mitescat: sic illi occludunt diligenter aures, nec se redigi ullis verborum blanditiis æquissimaque sinunt apologia, vel efficacissima parænesi ad mansuetudinem, & ut semel conceptam indignationem ac rabiem remittant. *Si mordeat serpens in silentio*, ait Ecclesiastes i, *nihil eo minus habet qui occultè detrahit*. Græcè ἐν οὐ ψιθυρισμῷ, *in non murmure*, idest, ita ut nulla prosit mussitatio incantatoris, carmenve illius: quasi quæ prodest adversus feras, contra homines non prosit. Quem sensum in commentario dicti libri non attulimus; admitti tamen potest.

h Gen. 3.15. Aspidis natura & solertia. i c. 10. 11.

Ad Christi adversariorum odium implacabile applicatio.

Non est difficile hæc de adversariorum Christi odio implacabili accipere, ut nullus ejusdem beneficiis, doctrina, monitis, patientia, non proditoris confessione, præsidis importunitate, falsorum testium convictione, postremò, nullo prorsus quasi medicamento mansuefieri, & à Christi urgenda morte retrahi potuerint, sed obstinatissimè ac irrevocabiliter perstiterint in iniquissima sententia, inque injustissima flagitatione, donec ad exitium perduceretur. Extenditur hoc ad quoscumque in malitia obfirmatos, qui nullum sanis dare consiliis locum velint, sed nolint *intelligere, ut bene agant* k.

Extensio ad alios. k Ps. 35. 4.

Furor) θυμός, & חמה *chemach*, vel חמת *chamath*. In Psalterio Romano apud Arnobium, & Cassiodorum, *ira*: apud Augustinum, *indignatio, venenum*. Latinè ponitur in Mosis Cantico l, *venenum aspidum insanabile*: ubi etiam est θυμόν, sed Hebraicè ראש *ros* (quod vertunt alii *caput*) pro *felle* autem est item θυμός, & hujus loci Hebræa vox חמה *chemach* aut חמת *chamath*. Rursus in psalmo 139. m *Venenum aspidum sub labiis eorum* חמת *chamat*, ἰός: in libro Job n, *Sagitta Domini in me sunt, quarum indignatio* θυμός, חמת *chamath, ebibit spiritum*. Ubi Chaldaicè *venenum* ponitur; significanturque sagittæ venenatæ, non legi alium auctorem, qui θυμὸς *venenum* dixerit; sed vulgari lingua per *veneni* vocabulum, fervorem, æstum, ardorem iræ, seu excandescentiam, & furorem exprimimus. Nomen Hebræum à calore dicitur; est enim יחם *jacham, calescere*, aut *calefieri*. Veneni vis est urere ac inflammare, nasciturque potissimum ubi vel rigor frigoris viget, vel torrens æstu, ut & lethales hærbæ, animaliaque venenata: ut in Libya o & Thessalia p, Ponthoque:

l Deut. 32.33. m vers. 4. n c. 6. 4. θυμὸς pro veneno o Luc. lib. 9. Nicander in theriac. p Virg. ecloga 9. q Sen. act. 4. r Galen. 3. de simpl. medic. facult. c. 16. & li. quod animi mores corporis temperam. seq. c. 3.

Eheu, ait Oetæus Hercules q, *quis intus scorpio, quis fervida*
Plaga reversus cancer infixus meas
Urit medullas, &c.
Ardet felle siccato jecur.

Frigida venena non ita lethalia. Aspidis venenum frigidū ocyssime necans. s de partu virginis. Aspidis & reguli venenū quale. t 8. de hist. anim. c. 29. u 1. de anim. c. 54.

Sunt & frigida venena, sed non ita ex suo genere lethalia, ut medici tradunt; nisi quantitate: & aspidis venenum frigidum esse, tamen ocyssimè necare r, Fortunatianus s etiam dicit:

Regulus, atque aspis, cedunt quis cuncta venena.

Aristoteles item t, & Ælianus u, ictum Aspidis vocant A ἀνίατον, *immedicabilem*, seu *insanabilem*, sicut ex Mosis Cantico prius referebamus. Unde adagium, δῆγμα ἀσπίδος, *morsus aspidis*, qua de re dixi psalmo 13.*

* vers. 3. Quo serpente diabolus ad fallendam Evam usus. x Gen. 3. 1. y ibid. z Jo. 8. 44.

Secundum similitudinem serpentis.) Chaldaicè, *sicut interitus venenum*. Nomen generale serpens est ac ὄφις & נחש *nachas*. Is quo diabolus ad fallendum Evam abusus est x, regulus creditur, aut scytale, aut vipera. Pro ista facit argumentum Delrius y noster, quod quos *ex patre diabolo* Christus Judæos vocat z, idem *progeniem viperarum*, quum facit mentionem de Prophetis quos occiderant, majores eorum nominat a; eodemq; pacto Joannes jam prius *genimina viperarum* appellaverat b; quasi patrissarent, ac diabolum imitarentur *homicidam ab initio**, in Evæ seductione c, non spernenda penitus conjectura. Sed Valentia hoc loco sentit præcedentis versus verbis, *alienati sunt à vulva, erraverunt ab utero*, innui comparationem ex viperino fœtu, qui fracto matris utero creditur egredi: quod an sit verum, disputavi alibi d.

a Mat. 23.33. b c. 3. 7. * Joan. 8.44. c Gen. 3. 4. Viperinus fœtus.

Genera varia serpentum quæ fert Lybia præsertim, B Nicander Lucanusque & Isidorus e, enumerant, *aspidem dipsadem, hæmorrhoim, chersydrum, chelydrum, cenchrim, hammoditem, cerastem, scytalem, amphisbænam, natricem, parem, jaculum, presterem, sepa, basiliscum, regulumve, solpugam, scorpium, draconem*, & alia, quæ tamen exactè loquendo in serpentibus censeri non deberent, ut Ulysses docet f, Aldrovandus.

d in Act. c. ult. v. 3. Varia serpentum genera. e 12. etig. c. 4 f Prolego in libros de insect. Respuere verbū Dei rectè furor appellari potest.

Rectè Hugo *furorem* appellat; respuere verbum Dei, ægris medicinam g, cæcis lumen h, famelicis panem i: sitibundis vinum k: infrigidatis ignem l; impugnatis clypeum m: desolatis consolationem n: *Maledictus furor hic, quia pertinax: & indignatio, quia dura* o.

g Sap. 16.12 h 2. Pet. 1.19 i Deut. 8.9. k Zach. 9.15 l Jer. 23.29. m Pro. 30.5 n Rom. 15.4 o Gen. 49.7. p Ps. 90.13.

Sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas.) Legit Hieronymus, *reguli surdi obturantis aurem suam*: & aliquando p Lxx. eamdem vocem פתן *pethen*, quæ hic est, vertunt βασιλίσκον & ἀσπίδα, pro שחל *sciahal*, qui ab aliis *leo* redditur, si derives à פתח *pathach*, si diceretur quod minimè se persuaderi sinat, & πείθεσθαι.

Natura aspidis. q Tract. 2. in Ps. 15.

Testatur Nyssenus q tali natura præditam prodi aspidem à physiologis, ut ira turgens & inardescens, faucibus spiritum comprimat, nec emittat, utris instar, C ob spiritus receptionem intumescat; itaque fieri, ut omnia inefficacia & inutilia sint quæcumque sapientes ad demulcendam & deliniendam ipsam excogitant. Apollinarius etiam ait, quod ita obturat aures aspidi:

Solertia.

ἀσπὶς ὅπως κωφὴ τῆσπερ κότος οὔατ' ἔαυσεν,
Aspis ut surda cui ira aures obturavit.

12. etig. c. 4. serm. 13. in ps. 90. inc. 10. Matth.

Illud quod antea dicebam de aspide allidente aurem unam terræ, & de cauda obturante alteram, Augustin. memorat & Arnobius, Cassiodorus, Ruffinus, & posteriores enarratores Latini: Græci namque non exprimunt: de nostris Latinis id etiam scribit Isidorus r Pelusiota: ex recentioribus autem etiam Mercurialis s: & de nostris à me, dum perfectum Commentarium t relego, in adagiis sacris Delrius, qui multa congerit: sed apud profanos auctores qui diligenter de animalibus scribunt, non reperio. Quod addit circa *obturandi* verbum Cassiodorus, dubito ut sit verum tractum esse à D sacerdotibus, qui aures suas thure replebant, ne peregrinis verbis intercedentibus confusa carminum memoria turbaretur. At nec festo credo componi ex particula (*ob*) & Græca voce θύρα, quæ *portam* significat. Quidquid sit tùm de hujus verbi etymo, tum de aspidis dictæ proprietatis modo (quem videntur Faber ac Titelmanus negare) de illa secundùm rem ipsam credi debet divinæ scripturæ, scilicet quod aspis aures obturet: fortassis autem quoties de *obturantibus aures* hominibus faciunt mentionem u, vel *aggravantibus* x, vel *indurantibus* y, vel *declinantibus* z, vel *avertentibus auditum* a vel *sepientibus aures, serasve imponentibus* b, ad eamdem proprietatem respexerunt. Simili exemplo ad Stephani verba Judæi *aures continuerunt* c: pejores, ut ait Augustinus d, *aspide, quoniam de caverna obstinationis educi se passi non sunt*. Imitanda hac in parte aspidis sollertia, & aures cera obturandæ, quod facere socios Ulysses imperavit, adversus Sirenarum lethaliumque blanditiarum cantiones: verum aperiendæ ad salubria divinaque monita: quoniam

r lib. 1. ep. 3. s 2. de ven. t Tom. 2. Adag. 74. Obturandi verbum unde. Aspidis solertia aures obturandi negata. u Pro. 21.13. Eccl. 27.15. Es. 33. 15. Zach. 7.11. x Es. 6. 10. c. 59. 1. y Jer. 7. 26. z Prov. 28.9 a 2. Tim. 4.4 b Eccl. 28.28 c Act. 7.56. d hoc loco & serm. 93. ac 44. de diversis.

Invi-

Aspidis solertia quando imitanda. a Hor. lib. 1. ep. 1.

Invidus a, *iracundus, iners, vinosus, amator,*
Nemo adeo ferus est, qui non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem accommodet aurem.

b Matth. 11. 15. & 13. 9. 43 Obturare autem affigendo terra, creando, qui dicantur. c Apoc. 2. 7. 11. 17. 29. & c. 3. 6. 13. 22. & c. 13. 9. d Es. 9. 15. e Phil. 3. 14. f Rom. 7. 21. g Luc. 9. 62. h 2. Cor. 4. 18 i serm. 13. & 14. in ps. 90. k in speculo morali scripturæ, verbo, confessio. l Es. 42. 19. m reductor moral. lib. 19 c. 9. Eadem phrasis in bono sensu.

Idcirco vociferans Christus b hortabatur, ut qui *haberet aures audiendi, audiret*; idque in suarum scriptione revelationum Joannes inculcat c. Obturat malè aurem, affigendo terræ, qui terrenis nimium afficitur; & cauda, qui contraria saluti verba excipit; quoniam *propheta docens mendacium ipse est cauda* d, aut non ad anteriora, sed ad posteriora & præterita convertitur e; de quibus deberet erubescere f, non *respicere retro* g, & ad ea *quæ videntur* h; & corde redire in Ægyptum, ut Augustinus observat, & alii posteriores eo: aut qui bonam in malis intentionem prætendit, ac veluti fœditatem regit: aut asseclas assentantes habet, ut notat Hugo: aut qui, ut scribit Bernardus i, sapientiæ vacat terrenæ, & propriæ inhæret voluntati, ad seipsum omnia reflectens, & ad id quod adipisci desiderat: aut, ut ait Vitalis k Cardinalis, caudam in aurem immittit, qui sibi vitæ promittens longitudinem diuturnitatemque, pœnitentiæ sermones non admittit. Adde, qui etiam cum morte omnia perire credunt, nec futuram vitam resurrectionemque concedunt. *Quis surdus*, ait Deus l, *nisi ad quem nuntios meos misi?* Petrus m Berchorius præter hanc in deteriore parte tropologiam; obturari aures in bono sensu docet, tùm terra, idest propriæ vilitatis cogitatione, tùm cauda, hoc est, memoria finis extremi mortisque.

Aspis quomodo surda cognominatur, & obturare aures dicitur. n Petrus Valderana (citans Camera, de animal.) p. 2. exercit. serm. 4. post Dom. 4 Quadrag.

Porrò quoniam aspis cognominatur hìc surda, simulque obturare aures dicitur, putant aliqui n non obturare aures ut non audiat, quum sit naturaliter surda; sed ut vim incantationis declinet, Hoc non reperio apud Physiologos; & sequentia hoc loco verba insinuant incantari aspidem, quod certè fit prolato & exaudito sono: & non video qua ratione per incantationem, quod isti dicunt, extrahatur aspidi venenum, ita ut præ dolore sese contorqueat, & in gyrum circumvolvat; inserens caudam in aurem, & alteram affigens terræ, si surda penitus est.

Duplex canon notandus pro intelligendis scripturis. o in cap 8. Ezech. p c. 8. 16. q Ps. 38. 7.

Duplex demùm superest notandus canon pro intelligendis scripturis. Alter Hieronymi o, est; vitia nostra cum vario genere bestiarum comparari, & in improbi corde tamquam in parietibus templi, quod Ezechiel p vidit, idola imaginesque brutorum plures depictas cerni, nullumque hominum esse qui aliquam imaginem non habet sive peccati, sive sanctitatis, ut ita intelligatur perambulare homo, aut *pertransire imagine* q.

r Luc. 18. 6. s c. 11. 8. t 1. Cor. 9. 25 u lib. 10. hypotyp. regula 47. 7. c. 2.

Alter Augustini ac Ruffini pertinet ad id, quod subditur postea de incantatore sapiente: de rebus non laudandis trahi secundùm quemdam modum similitudines in scripturis divinis. Affert Augustinus alia exempla in *judice iniquitatis* r; in pigro, qui *tres panes* amico dedit, non propter amicitiam, sed tædio victus s & in pugilari arte t, nec deessent plura quæ afferri possent cum Cantapetrensi u. Huc spectat quod Basilius, Theodoretus, Euthymius, notant, καταχρηστικῶς vocari σοφὸν ipsum incantationis artificem seu veneficum.

Quæ non exaudiet vocem incantantium & venefici D *incantantis sapienter.*) Hieronymus, *ut non audiat vocem murmurantium, nec incantatoris incantationes callidas*. In Bibliis Complutensibus, & Regiis, prætereà in Psalterio Romano, & apud Cassiodorum atque Petrum x Damianum, *& veneficia quæ incantantur à sapiente*. Hilarius, *medicamentis medicatis à sapiente*. Augustinus, *& medicamenti medicati à sapiente*. Rursum Hieronymus, y, *& venefici medicantis sapienter*. Græcè sic est, φαρμακοῦ τεφαρμακευμένου τε παρὰ σοφοῦ. Quidam obliquum primi vocabuli casum φαρμακοῦ sumserunt à recto masculino φαρμακός, qui & φαρμακεύς *veneficus, magus*: atqui à neutro φάρμακον tùm *medicina*, tùm *venenum*, & in malam accipitur partem quum sit, Gellio z teste Cajoque Juris consulto a, sicut & veneficus *tinctorem* quoque significans, mediæ significationis nomen. Nonnulli legerunt φαρμακοῦται verbum passivum. Sed LXX. sine dubio legerunt eo quem dixi modo φαρμακοῦ τε; sequens autem participium φαρμακευομένου, refertur ad aspidem quæ incantata dicitur: & pro παρὰ σοφοῦ legit forsitan A Latinus Interpres σοφοῦ. Versio Aquilæ est ἐπαείδειν ἐπαοιδὴν σεσοφισμένου, *incantare incantationem docti*: Theodotionis, φαρμάκου φαρμακευομένου παρὰ σοφοῦ, *medicamenti medicati à sapiente*. Symmachi, ἐπαστοῦ ἐπαοιδὰς σεσοφισμένου, *incantatoris incantationes docti*, vel Theodoreto teste, ἐπαστοῦ ἐπῳδαῖς σεσοφισμένου, *incantatoris incantantibus docti*. V. editionis, φαρμακεύουσα, nimirùm ἀσπίς, φαρμακοῦς, *medicata* (sumto passive participio) *medicamenta*, ita ut etiam φαρμακοὶ sint idem quod φάρμακα. Apollinarius vocat φαρμακόεσσαν ἄκεαρ, *medicatum remedium*.

x lib. 1. ep. 15 y in c. 3. Es. z lib. 12. c. 9. a de verbo significat.

Murmur ac mussitationem incantatoribus usitatam participium Hebræum מלחשים *melachascim* importat, non sine paronomasia ad נחש *nachas*, quo nomine vocatur *serpens*, à verbo לחש *lachas*, quod usurpatur etiam de exorcista, vel de quævis arcana seu consilia tractante, submissa voce. Quæ Hebraicè sequuntur חובר חברים *chover chavarim* habentur etiam in Deuteronomio b, seu in singulari חובר חבר *chover chaver, incantans incantationem*, ἐπάδων ἐπαοιδήν. De ferarum incantatione mentio præterea est apud Jeremiam B c; *Ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio, & mordebunt vos*: Græcè οἷς οὐκ ἔστιν ἐπᾶσαι, *à quibus non est evellere*. Marsos, Psyllos, Ophiogenas, Troglodytas, & alios, excantandi arte valuisse prodidit Plinius d, Lucilius e, Pomponius f. Aristoteles g, Plato h, Virgilius i, Ovidius k, Tribullus l; Lucanus m, Silius Italicus n & alii: qua de re quoque dixi in commentario Ecclesiastæ o, ac differit Delrius p noster. Negari non potest id fieri, ut præ se fert Franciscus Valesius q & Turnebus r, sed tantùm virtute verborum carminisve. Nec aliter negare intelligendus hoc etiam loco Hilarius, quum ait non hìc Marsorum cantus, & consopita viperarum sibila memorari, quia hæc eadem majore cum energia per fidem nominis Dei, virtutemque torpescunt, sed illam contumacem atque insolentem antiqui serpentis inobedientiam adversum Sanctorum cantus, & medicata à sapiente medicamina obsurdescentis. Quum majorem afferit illam energiam divinam, indicatam promisso videlicet Christi, C *serpentes* s *tollens*; insinuat nonnullam in incantatione, non quidem per se efficacem, sed ex pacto cum malo genio, qui tali veluti tessera data advolet, serpentesque vel exarmet, vel consopiat, vel enecet. Docet Augustinus* disertè non audire serpentes & intelligere verba incantantium, sed illic diabolicam vim operari. Certè non habere vim veneficia, non solum nostri docent Auctores, Historiæque Christianæ adeò multæ, præcipuè de Cypriano & Justina, sed ethnicus quoque vetus poeta Afranius t:

b c. 18. 11. c c. 8. 17. Paronomasia. d lib. 28. c. 2 & 3. e in Satyr. apud Nonium in colluro. f in pistoribus. g de amir. audit. h in Euthydemo & 2. de rep. i ecloga 8 & Æn. 7. k 7. metam. l lib. 1. eleg. m lib. 6. & 9 n lib. 3. o in c. 10. v. 11. Excantandi arte qui valuerint. p 2. disquis. magic. q. 3. & in Medeam Senecæ act. 4. num. 6. 5. Excantandi arte negari non potest. q Sacra philo. c. 3. r lib. 15. cap. 5. lib. 10. c. 14. s Marc. ult. 18. Incantatio ex pacto cū malo genio * 12 Gen. ad lit. c. 17. Serpentes non audiunt nec intelligunt verba incantantium. Veneficorū vis irrita. t apud Nonium.

Si possent homines delinimentis capi;
Omnes haberent nunc amatores anus.
Ætas (juvenilis, mediaque) & *corpus tenerum, & morigeratio.*
Hæ sunt venena formosarum mulierum.

Nec id negari potest, cicurari ac mansuefieri aspides, ut feras ceteras; qua in re valet plurimum, inopia nutrimenti eas premere atque macerare, ut D scripsit Agatharchides u.

Cicurantur & mansuefiunt aspides, ut feræ ceteræ. u lib. 1. de mari rubro c. 41. apud Photium in biblioth. nu. 742.

Ad allegoriam illam ab Hilario traditam de antiquo serpente, qui obstructo desæviat auditu, etiamsi quotidie illi ne fallat, ne subrepat, ne mordeat, sed divini nominis denuntiatione mandetur, accedit tropologia quam idem indicat, de illis, qui quod non obediant Evangelio, *natio viperarum* nominetur. Hoc alii de omnibus affirmant, non tantùm Judæi, & infidelibus, qui Christum & Apostolos, Apostolicosque audire Prædicatores detractaverunt, sed quibuslibet peccatoribus qui se adversùs recta suggerentes ac monentes, eodem gerant modo, eadem sint pervicacia. Continentium aures ad Stephani sermonem x, retuli priùs exemplum. Tales præterea quos *tulisse* Christus dixit y, *clavem scientiæ*, nec tamen introisse, sed & eos qui introibant, prohibuisse: tales qui dicunt Deo, *Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus* z: quique pulsanti non respondent: tales *qui corde pessimo quum sint, frustra cantantur illis carmina* a, & acrius indignantur.

Allegoria de antiquo serpente. Tropologia x Act. 7.57. y Luc. 11. 52. Matt. 23.13. z Job. 21.14. a Pro. 25. 20

Adhortator & Ecclesiastes Christianus qui scitè fungatur officio suo, *prudens eloquii mystici*, nominari potest

apud

apud Esaiam *a*, ut Symmachus etiam vertit: Aquila vero *susurratorem*. Theodotio *incantatorem*, sed LXX. auditorem; Hebraicè נבון לחש *banon lachas*. *Incantator in Ecclesia est*, ait Hieronymus *b*, vir eruditus, & exercitatus tam in lege, quàm in Evangelio & Apostolis, qui possit singulas animi perturbationes sua sanare doctrina, & ad statum mentis reducere; dum & scortator recipit castitatem & ganeo frugalitatem, & quondam avarus dat eleemosynam. Subdit, *Eventila omnes* Judæorum synagogas, & nullum poteris invenire doctorem qui sancta præcipiat, & contemtis divitiis sectandam doceat paupertatem. Tum prolato hoc loco nostro: *Omnis*, inquit, sermo Apostoli contra serpentes & aspides incantatio est; quem non exaudiunt peccatores, & hæretici, quia claudunt aures suas ne audiant veritatem.

a c. 33.
Incantator in Ecclesia Dei qui sit dicatur.
b ibid.

Non est ad rem quod morali quoque sensu affert Hugo de *Venefico*, ut sumitur pro tinctore. Illud potiùs, quod pollicetur Deus *, fore ut *delectetur infans ab ubere super foramine aspidis, & in caverna reguli qui ablactatus fuerit, manum suam mittat* (accepta potestate *calcandi super serpentes, & scorpiones omnemque inimici virtutem* c, & *conterente Satanam Deo sub pedibus nostris* d,) quia *repletur terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes* e. Adversùs adeò procacem spiritum opos oratione & jejunio, tamquam adversus pessimum genus dæmoniorum *f*, observat Bernardus *g*. *Orabo* inquit, pro eo, humiliabo in jejunio animam meam, baptizabor pro mortuo, uberrimo quodam profluvio lacrymarum, apud quem viderim nihil humanæ incantationis quamlibet sapientiam, nihil quantamcumq; admonitionis industriam prævalere, *non capit in istis h sermo divinus: ex Deo non sunt quia non audiunt* i. Verùm si ille ipse sapiens incantator adeo desipiat, ut se decipi sinat & percuti, *quis miserebitur ejus k*, τίς ἐλεήσει quod alii tamen reddunt, *medebitur*, ut & *omnibus qui appropiant bestiis?* notavit hoc Petrus Damianus *l*. Nazianzeni verò Scholiastes *m* Elias, quia est hic articulus (τῷ) arbitratur diabolum designari, qui sub serpentis forma decepit mulierem *n*: deinde etiam Judæos, qui blandis Christum verbis alloquebantur, quem crucifixum volebant: postremò, quosvis alios utentes subdolis colloquiis.

* Esai. 11. 8.
c Luc. 10. 19.
d ad Rom. 16. 20.
e Esai. 11.
f Mat. 17. 21.
g Serm. 15. in Ps. 90.
h Jo. 8. 37.
i ibid. 47.
Designatio diaboli qui sub serpentis forma decepit mulierem: item Judæorum, & aliorum.
k Eccl. 12. 13.
l Ib. 1. ep. 10. 15.
m in orat. 19.
n Gen. 3. & seq.

Vers. 7.) DEUS conteret dentes eorum in ore ipsorum: molas leonum confringet DOMINUS.

INolita obstinataque malitia cum aspide prius comparata inflictionem gravis ac ignominiosæ meretur plagæ. Deus ergo sævitiam ferocientium adversariorum franget, qui quasi pestiferis dentibus discerpere nitebantur; dentes ipsos comminuet, & quidem morales leoniorum hominum, ut nocere ac lædere nequeant in posterum. Ab hoc versu per aliquot sequentes alios præclaris quatuor comparationibus explicat exprimitq; Vates hostium suorum interitum, quarum prima hic est ex contritis dentibus, confractisque molis leonum. Facilis applicatio ad inimicos, & persecutores Christi Ecclesiæque, & quorumlibet justorum.

Sensus loci.
Loci applicatio.

Distinctè hic Hugo enumerat mala Judæorum confutationem eorum: minarum contritionem: annihilationem potentiæ gloriæque: comminationem Dei nisi convertantur: captivitatem: accumulationem peccatorum: excæcationem absorptionem à peccatis: Valentia recenset contritionem potestatis: annihilationem status: infirmitatem ac defectum: consumtionem: combustionem Inferni: ne filiorum seu posterorum crescant perniciosa desideria contra Christianos, & compleantur. Redigit Ayguanus ad quatuor pœnas, ut ostendantur mendaces: per orbem dispergantur: lumine priventur: crementur æterno igne. Repetenda, quæ dixi ad verba Psalmi 3. *o*. *Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine caussa* (ex Hieronymo, *omnium inimicorum meorum maxillam* לחי *lechi*) *dentes peccatorum contrivisti*. Qui ex suomet judicantur ore *p*, & propriis convincuntur responsis, quemadmodum aliquoties convincit Judæos imposuitque silentium Christus, ut de censu Cæsari dando, de Baptismo Joannis *q*, de Christo filio David,

Mala Judæorum distinctè enumerata.
o vers. 8.
p Luc. 19. 22.
q Mat. 21. 27. c. 22. 22. 46.

de duobus quibus fœnerator debitum dimisit *r*; de judicio adulteræ *ſ*: his *in ore ipsorum dentes* dicuntur *conteri*: *molæ* autem *confractæ* designant liberiores & apertiores accusationes, atque postulationes ad mortem, quas existens à morte inferique idem Christus cassas ac irritas reddit. Sic Augustinus, & posteriores Latini. Nihil rectius hæreticos facere scribit Ambrosius *t*, quàm quod ipsi suo se ore condemnant: & *molas leonum* vocat Hieronymus *u* dogmata perversa intus latentia, quæ non videntur, ne facilè vitentur. Convinci dicit Augustinus *x* hoc loco sui temporis hæreticos Maximianistas, qui hæreticos alios excludebant ab Ecclesiis, prolata lege Imperatoria, qua id fieri jubebatur, quum tamen secum ita agi quererentur, secundùm legem eamdem. Adhibet simile Bredembachius exemplum Lutheri, qui de Thoma Muncero hæretico hæreticus Senatum Mulchusianum admonuit, ut interrogaret quis ei docendi munus commisisset: ac, Deum, respondenti, præciperent id signo aliquo manifesto doceret; si non posset, repudiaretur, nam lex eadem cadit in Lutherum: sed & in hæreticos alios quoscumque.

r Luc. 7. 42.
ſ Joh. 8. 3.
Dentes in ore conteri, molæ confractæ. Quid designent.
t Ep. 81. vel 7. ad Syricium Papam.
u Molas leonum quid vocet Hier.
x in c. 1. Joelis.
De Luthero & Thoma Muncero historia.

Dentes etiam innuere possunt cum *molis*, ut Euthymius observat & Beda, minores majoresque, minus ac magis potentes: vel illi, aspidem; quæ infixis perit dentibus, (etsi quoque quam ptyadem vocant, exspuendo:) hæ leonem, a quo *leonini* quoque quidam *dentes* cognominatur: hoc est, tum clam & blandè, tùm palam, ac sævius lædentes. Cyrillus Alexandrinus *y* aptat hæc dæmonibus, postquam Christus eos, & quæ sunt illorum, funditus perdidit, & prædam ipsis de terra abstulit, ut præ se quoque ferre Nahum *z* videtur, quem Pater ille explanat.

Dentes, molæ, leonini dentes qui intelligi possunt.
Ad Dæmonas accommodatio.
y in Nahum c. 2. n. 24.
z Cap. 2. 12.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum.) Hieronymus, *excute*, in imperativo. Legit etiam in futuro Basilius, Theodoretus, Euthymius, nempe συντρίψει, quomodo habetur in Complutensibus Regiisque Græcis Bibliis. In emendatis est συνέτριψεν, nec non apud Apollinarium; & Latinè Hilarius & Augustinus *contrivit*. LXX. Hebræum הרם non imperativo cum istis punctis הרם *haras*, sed cum aliis הרם *charas*, in præterito: solet autem reddi præteritum per futurum, viceque versa, ut crebrò vidimus, & quæ videntur precari prophetæ, ac à Deo petere, ut certò eventura vaticinatur. Ceterum *conteri dentes in ore* non est intra os ipsum contritos manere, sed qui sunt in ore, excuti & frangi: quemadmodum in Threnis *a*, *& fregit ad numerum dentes meos*, ἐξέκλασε ψήφῳ ὀδόντας μου, *ejecit lapillo dentes meos* ויגרס בחצץ *jagras bechathsats*, *fregit lapidibus*, רצץ בפרידו *ritsas biphridan*: Theodoretus ex Syro, ἐν πέτρᾳ ἐστέρησέ με, *in petra privavit me*. Phrasis Hebræa ibi indicat, ordine ac sigillatim, non forcipe, ut Apolloniæ, sed sagittis in singulos collimando, dentes confractos: Græca, quasi novo calculi nigri psephismate aut ostracismo dentes ad unum singulos evulsos à radice, sumtum à feris adagium docui Psalmo 3. *b* cum Theodoreto *c*, quæ dentibus privatæ imbecilles admodum, & expugnabiles fiunt. *Dentes* Nyssenus *d*, intelligit, qui dicti sunt *arma sagittæque* impiorum priore Psalmo *e*, qui inobedientiam mandunt, ministri voluptatum ventris sunt, veritatem discerpunt.

Præteritum pro futuro, & vice versa.
a Cap. 3. 16.
b vers. 8.
c ibi.
d Tract. ad ps. cap. 15.
Dentes ut interpretetur Nyssenus.
e vers. 5.

Molas leonum confringet Dominus) Rursum Hieronymus in imperativo, *molas leonum confringe Domine*: & hic dicendum lectum à LXX. non נתוץ *nethots* vel juxta paucos alios Codices נתש *netos*, sed נתח *nathe* aut כתש *katas*. In Brolii is Complutensibus ac Regiis legitur, συνέθλασε *confregit*: eodemq; modo apud Cassiodorum, Remigium, RicKelium, sed & Euthymius eamdem secutus lectionem, notat, prophetam prius usum futuro, nunc præterito; atque hujusmodi morem esse Prophetarum. Utrobique in futuro legunt Arnobius. Hieronymus, Beda: & de Græcis, Apollinarius: Hilarius & Augustinus in præterito; nec non emendati libri Græci. Hieronymus *molares dentes* interpretatus est duriores illos, nempe maxillis sive mandibulis infixos, quique maxillares dicuntur, quibusq; molitur ac teritur cibus. Appollinarius expressit γαμφηλὰς *maxillam*, quæ aliter vocantur γνάθοι καὶ σιαγόνες καὶ γαμφαί, sunt, quæ hoc habentur loco μύλαι *molares dentes*, (qui & μύλοι, μυλῖται μολόδοντες, μύλακροι,) ac interdum quicumque alii, Suida teste. Ipsos *molares dentes*,

tes, propriè significat Hebræa vox מלשעות *malthebhoth*, vel inversis litteris מתלעות *metalichhoth*, quod occurrit sæpius *a* juxta figuratam istam dicendi formulam, quæ alio loco *b*, extat, præter citatum Psalmum tertium, Threnosque.

a Job. 29. 17. Prov. 30. 14. Joel. 1. 6.
b Job 4. 10.

Secundùm allegoriam Valentia, *dentes* accipit Pharisæorum Scribarumque potestatem Sacerdotalem, qua rapiebant & vorabant primitias, decimas, oblationes; *molas*, potestatem civilem, qua conterebant pauperes & Christum ipsum occiderunt; sed Romani utramq; illis abstulerunt. Tropologicè *dentes*, qui incidunt & molunt, designant detractores mordentes atque comedentes *c*, nam inter alios amicitias scindunt pacemque turbant *d*, & aliena bona, virtutesve, tamquam *ossa* maledicendo diminuunt, atque *comminuunt e*: dum etiam mala vel nota exaggerant, vel manifestant ignota; vel affingunt, quæ non sunt: bestiam illam dentium ordine triplici constantem *f* repræsentant. Sic Hugo. Nyssenus *g* de *dentibus* quid dixerit, ante dixi. Ex leonibus comparationem exponit, quia sunt distortis oculis, carnivori, sanguinis amici, gravis anhelitus, ideoque designant eos, qui rectâ intueri nequeunt, ore fœtente ad blasphemias utuntur, & carni ac sanguini dediti, ad regnum Dei non sunt apti. Bruno autem Carthusianus *contritionem dentium, & molarum confractionem*, opera Prædicatorum futurum exponit, ut facundia sua destruant, quidquid impii malè de Deo, deque ipsis loquantur; & quidem in ore illorum, dum convictos se fatebuntur. Sunt Prædicatores *dentes*, sic *tegetes tonsarum, quæ ascendunt de lavacro* h, quoniam toti mundi & exuti propriis commodis, & mansueti sunt: simul tamen mordent & comminuunt, quum oportet; mactant etiam manducantque *i*, & in meliorem quasi substantiam commutant. Cyrillus *k* Alexandr. declarat de Satana, quem Christus, & quæ sunt ejus, funditus perdidit, prædamque illi de terra abstulit.

Allegoria. Quid hic den. cum molis, secundum eam.
Tropologia.
c Gal. 5. 15.
d Eccl. 28. 15.
e Ibid. 21.
f Dan. 7. 5.
Leonum comparationis expositio.
g Tract. 2. in psal. c. 15.
Contritionis dentium & molarum confractionis.
Prædicatores quomodo dentes dicantur.
h Cant. 4. 2. 6
i Act. 10. 13.
k In Nahum, 24.

Vers. 8.) Ad nihilum devenient tamquam aqua decurrens: intendit arcum suum donec infirmentur.

QUas *dentium* & *molarum* vocabulis conterendas atque confringendas adversariorum vires dixerat, harum futurum interitum comparat quum ocyus defluente aqua, sive de fonte, flumine, mari, ut postea non appareat quando effluxit, vel illa detumuerunt, ita ut pedibus transvadari possint: sive de cœlo, hoc est de nube, quam terra forbet: sive de torrente, quæ siccatur æstate: præterea cum illo, qui tamdiu jaculatur, iterum ac iterum sæpiusque arcum tenens tensum, donec feram hostemve, aut trucidet, aut viribus destitua & capiat.

Judæis & aliis Christi persecutoribus conveniens locus.

Judæis & aliis Christi, ac Ecclesiæ persecutoribus ut conveniant ista, facilè perspicitur, quomodo scilicet sensim ac pedetentim perierint Deo expectante ad pœnitentiam: Sauli autem iisque, qui partes ejus sectabantur, satis constat id contigisse, nam Saulis potentia regnumque defluxit brevi, decurrens impetu, cum cœno iniquitatis, sed tandem detumescens, & ab omnibus contemtum, ac pro nihilo habitum, ipse autem etiam jaculo mortis immissæ à Deo interiit.

Ad nihilum devenient.) Hieronymus, in imperativo vel optativo, *dissolvantur*. Alii, *colliquescant*, seu *liquefiant*, aut *abominabiles fiant fintve*, ducitur forsan similitudo à liquefactis nivibus, unde torrentes crescunt. Hebræum verbum ימאסו *iimmasu*, significat *rejicientur*, *contemnentur*, *spernentur*. Hoc ultimum verbum Hilarius & Augustinus usurpant in editione Latina, respondetque Græco verbo ἐξουδενωθήσονται: & exponunt Euthymius ac Nicephorus, ut sint ἀκαταφρόνητοι, *spreti contemtique*, ut sperni & contemni solet aqua effusa ejectaque fortuito à quopiam, ac statim dispersa. Facit huc quod est Psalmo 21. *l Sicut aqua effusus sum*; & effusio aquæ in signum tùm peccati *m*, tùm pœnitentiæ *n*. Legerunt sine dubio, qui exposuerunt *colliquescere*, aut *liquefieri* ימסו *iimasu*, à מסס *masas*, non autem ימאסו *iimassu*, à מאס *maas*; quod etiam verbum extat sequenti versu. Hoc quidem loco Chaldæus vertit יתמסון *iithmesunt*, *liquefiant*, & addit, *in peccatis suis*. Apollinarius decla-

l vers. 15.
Effusio aquæ in signum tum pœnitentiæ.
m Genes.
n 1. Reg. 15. 25.

rat in præsenti tempore μαμπτοὶ τελοῦσι *insuperabiles fiunt*, aut *sunt*. In Psalmo 14. *o ad nihilum deductus malignus*, dicitur ἐξουδένωται, & Hebræo verbo נבזה *ninzeh*, *despectus*, qua in re justus imitatur Deum, scilicet nihili faciendo peccatores: quod item profitetur adhuc David quum ait, *se prævaricantes reputasse omnes peccatores terræ* p, ubi pro *prævaricantes* Aquila τρύγωνα *vinacea* vertit: Symmachus σκωρίαν, *scoriam*, vel σχισματικοὺς *dolum*: Theodotio & quinta editio εἰς οὐδὲν, *in nihilum*: & hi in secunda persona ἔκοψας *concidisti*; alii ἐλογίσω *reputasti*.

o vers. 4.
p Ps. 118. 119.

Tamquam aqua decurrens.) Efficiunt aliqui, ut membrum separatum à præcedentibus verbis, id quod exprimitur per ultimum participium, *colliquescant sicut aqua; abeant sibi ipsis*, יתהלכו למו *iithallechu lamo*, ita ut redundet pronomen quemadmodum alibi *q*. Quidam declarant, *& sic defluant*, vel *liquefiant*; *velut aqua abeant sibi*. Sensus idem semper quam ante posui, quamvis Cajetanus ad colliquandum veluti; & mollescendum cor Saulis suorumque referat, quum postea deprehensuri essent non occisum Saulem à Davide, quum tam facilè potuisset.

q Gen. 12. 1.

Porro *delapsum aquarum super terram* mortalitatem nostram significare prudens Thecuitis dixit *r*, & Nyssenus *ſ* ait, denotare instabilium rerum naturam, quibus qui se addicunt, similes efficiuntur. Non debent nos decurrentes hyeme torrentes terrere, hoc est, persecutores, ut admonet Augustinus; quia diu stare non possunt, sed evanescent, & ad nihilum devenient. Sed nec fluvii curandi cœnosi turbidique; cujusmodi Nilus Ægyptiorum & Assyriorum Euphrates, ut Jeremias *t* scribit. Et Esaias *u* minatur *abjicientibus aquas Siloe ambulantes cum silentio*, proindeque nitidas ac salubres, id est, respuentibus regnum David, tamquam humile, ad reges vero exteros confugientibus, *abducendas aquas fluminis fortes & multas*. Vaticinatur ergo etiam David hujusmodi aquas fortes & cœnosas postquam irruperit, contemnendas, & in nihilum redigendas. Quare non est necesse, ut, quod Euthymius contendit, excludatur hic in ista similitudine fontis fluminisque aqua, & sola intelligatur, quæ fortuito à quopiam funditur. Hilarius omnes aquas intelligit, maximè quæ tendunt in mare *x*, ubi quodammodo aboleantur, nimirum pristina qualitate nomineque amisso: quod Hugo de amaritudine sumit inferni, ubi *perit memoria cum impetu y*, sive *sonitu*, & *nomen putrescit z*. Epiphanius *a*, quod ante me observavit Jansonius, de hæresum hæreticarumque factionum ruina differens, videtur ad hunc totum locum inde à quarto versu allusisse.

Delapsus aquarum super terram quid denotet.
r 2. Reg. 14. 14.
ſ Tract. 2. in ps. cap. 15.
t Cap. 2. 18.
u Cap. 8. 6. 7.
Euthymii improbata sententia.
Hilarii expositio.
x Eccl. 1. 7.
Hugonis & aliorum.
y Psal. 9. 7.
z Prov. 10. 6.
a Hær. 30.

Malitia & error, inquit (quasi dicat, *alienatio à vulva, & error ab utero*) à seipso excæcans mentem, & piam rationem aversans (more *aspidis surdæ, & obturantis aures*) contra se ipsum velut fluctus excitans hæc est *aqua decurrens*) impias prius prædicatas ab ipsis opiniones in se ipso collidens, & in se ipso conterens (nonne hoc est veluti *dentes eorum conteri in ore ipsorum?*) seipsum destruere anticipavit (nempe ad *nihilum deveniens, tamquam aqua decurrens*.)

Occurrit memoriæ nunc senex ille delirus Arianus, ex Ecclesiastica historica, qui canam niveamque tractans barbam suam, & capillum: *Ex hac*, inquit, *nive quum soluta erit, quantum existet lutum?* innuere volens quanta erroris turpitudo mortuo ipso consecutura esset. Verùm oportuit etiam veritatis radiis lutum illud in auras abire, vel induratum conculcari & poteri. Quilibet peccator *levis est super faciem aquæ* b, huc illud quavis aura tentationis impulsus jactatusque, ut Gregorius *c*, docet, Nicetas *d* verò etiam, sed ita ut jactationem tribuat rebus impositis in aquæ superficie. *Ad nihilum devenit*, ut Hugo annotat, quia recedit ab eo *qui est e*; sicius fit ejus, *qui non est f*, conjungit sibi peccatum, quod non est, ac nihil est *g*: denique quoniam illi melius esset *non esse* h, quàm sic esse in gehenna.

Ariani barbam canam tractantis, dictum.
b Job. 24. 18.
c 16. Mor. 30. vel 25.
d In catena.
e Exod. 3. 14.
f Job 18. 15.
g Joan. 1. 3.
h Matth. 26. 24.

Intendit arcum suum donec infirmentur;) In Regiis & Complutensibus, apudque Hilarium, *intendet*: quo pacto legerunt etiam Euthymius ac Nicephorus, videlicet ἐντενεῖ, & apud Trevetum Hieronymi versio habet, *intendet*, apud Lyranum & Folengium, *intendant*: quem non oportuit mirari cur Interpres numero singulari sit usus. Est enim idem in Hebræo textu. Apollinarius utens optativo τανύσειεν, *tendat*, ita quoq; legit. In tempore